

ნინო ეჯიბაძე

მრავლობითის ფორმათა სპეციფიკისთვის არაბულში

შესავალი. თუ დავაკვირდებით არაბული ენის მასალას, შევამჩნევთ, რომ სიმრავლის (resp. ერთზე მეტის) მარკერებად გამოდიან შემდეგი მორფები: სუფიქსური გრძელი ხმოვანი, *mim*-ი, *nūn*-ი, ან ნიშნები, რომლებიც ერთდროულად ამ მორფთაგან ერთზე მეტს შეიცავენ. უფრო კონკრეტულად:

ო რ ო ბ ი თ ი რიცხვის მარკერები

ა) სახელებში არის *-āni* და *-ayni* სუფიქსები.

შეიძლება თუ არა ჩაითვალოს, რომ ზემოთწარმოდგენილი დებულება მართებულია ამ სუფიქსებისთვის, თუკი პირველ მარკერში დამატებით გვაქვს ბოლოკიდური მოკლე ხმოვანი, ხოლო მეორეში, ამის გარდა, სულაც არ გვაქვს გრძელი ხმოვნით წარმოდგენილი ელემენტი და მის ადგილას არის დიფთონგი *ay*?

შეიძლება, შემდეგი მიზეზების გამო: ბოლოკიდური მოკლე ხმოვანი *-i*, არ წარმოადგენს საკუთრივ სიმრავლის მარკერს, მას არ გააჩნია რომელიმე გრამატიკული კატეგორიის გამოხატვასთან დაკავშირებული ფუნქცია; სასაუბრო ფორმებში ის ჩავარდნილია დიგლოსიური ვერტიკალის ყველა დონეზე, ის ხშირად ჩავარდნილია ყურანის ორთოეპიური რეპრეზინტირებისასაც. რაც შეეხება დიფთონგს *ay-*, დაღმავალი დიფთონგი არაბულში პრაქტიკულად გრძელი ხმოვანია, რამდენადაც ის ორთოეპიაში პერმანენტულად განიცდის მონოფთონგიზაციას; სალიტერატურო ორთოეპიაშიც კი, ის მიისწრაფის მონოფთონგიზაციისკენ. ასე რომ, მცირედი პირობითობით, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ *ay = ē*. შედეგად, ზემოთ წარმოდგენილი დებულება სახელთა ორობითისთვის მართებულია.

ბ) ზმნებში ორობითი წარმოდგენილია ნიშნებით: *-ā, -āni*. აქაც, ბოლოკიდური *-i* სწორედ ისეთივე ხმოვანია, როგორც სახელებში.

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ ი რიცხვის მარკერები

ა) სახელებში შესაძლებელია მრავლობითის სამი ფორმა: ფლექსიური მრავლობითი, მდედრობითი სქესის სუფიქსური (ე.წ. სწორი) მრავლობითი და მამრობითი სქესის სუფიქსური (ე.წ. სწორი) მრავლობითი.

ფლექსიური მრავლობითი წარმოდგენილია მრავალრიცხოვანი მოდელით, რომელთაგან ერთი ნაწილისთვის საკუთრივ სიმრავლის მანარმოებელი ემთხვევა ორობითისას: *qird-ān-u* („მაიმუნები“), *jurđ-ān-u* („ვირთხები“), სადაც სიმრავლეს გამოხატავს სუფიქსი *-ān*, ხოლო ბოლოკიდური *-u* იმავე რანგშია გასახილველი, როგორშიც ზემოთ წარმოდგენილი *-i*.

მდედრობითი სქესის სწორი მრავლობითი ინარმოება მხოლობითის ფორმისგან სქესის გამომხატველ სუფიქსში ხმოვნითი ელემენტის დაგრძელებით: mu'allimatun („მასწავლებელი ქალი“) – mu'allimātun („მასწავლებელი ქალები“). სხვაგვარად: პრინციპული პოზიციებიდან თუ შევხედავთ, მრავლობითის ეს ვარიანტი ინარმოება გრძელი ხმოვნით, და არა მთელი -ātun სუფიქსით, რადგან ის, რაც მხოლობითისა და მრავლობითის ფორმებს შორის დაპირისპირებას ქმნის, სწორედ ამ ხმოვნის სიგრძე-სიმოკლეა.

მამრობითი სქესის სწორი მრავლობითი ინარმოება ასე: mu'allimun („მასწავლებელი“) – mu'allimūna („მასწავლებელი კაცები“). მრავლობითის ფორმაში ბოლოკიდური ხმოვანი -a არც აქ ატარებს გრამატიკული კატეგორიის გამოხატვასთან დაკავშირებულ ფუნქციურ დატვირთვას. ამიტომ, მოცემულ შემთხვევაში, შეგვიძლია მისი იგნორირება. მაშინ, გამოდის, რომ დაპირისპირება მხოლობითისა და მრავლობითის ფორმებს შორის ამგვარია: mu'allimun („მასწავლებელი“) – mu'allimūn („მასწავლებელი კაცები“). მარკერი აქაც გრძელი ხმოვანია: ū.

ბ) ზმნებში მრავლობით რიცხვს გამოხატავენ: -ū, -na, -m, -nna, nā (პერფექტივში) და -ūna, na- (იმპერფექტივში). -nna ფორმაში ბოლოკიდური ხმოვანი, აშკარაა, იმავე ფუნქციითაა, რაც ზემოთჩვენებული სხვა მსგავსი ბოლოკიდური ხმოვნები. ყველა სხვა შემთხვევაში, მარკერებია ან გრძელი ხმოვანი, ან n ან m სონორები, ან ამ კომპონენტთაგან ერთდროულად ერთზე მეტის შემცველი მარკერი.

ს ა ბ ო ლ ო ო დ , კიდევ ერთხელ, არაბულში სიმრავლის მარკერებად გამოდიან: (უმეტესად) სუფიქსური სონორები ან გრძელი ხმოვანი, ან ორივე ამ კომპონენტის ერთდროულად შემცველი ნიშანი.

1. რიცხვის ფორმათა ურთიერთმიმართებისთვის პირის ნაცვალსახელებსა (და ნაცვალსახელურ სუფიქსებში)

ნაცვალსახელები გვანვდიან საინტერესო ინფორმაციას სიმრავლის გამოხატვის კუთხით. კონკრეტულად, პირის ნაცვალსახელები და ნაცვალსახელური სუფიქსები სიმრავლეს გამოხატავენ როგორც ზმნები და მათზე დაკვირვება ცხადყოფს, რომ ამოსავალი ფორმა ორობითსა და მრავლობითს შორის სწორედ მრავლობითია.

ამ დებულების არგუმენტირებისთვის საილუსტრაციოდ გამოვიყენოთ პირის ნაცვალსახელები (პრინციპულად მსგავსია ნაცვალსახელური სუფიქსების მონაცემებიც):

მხოლ.	ორ.	მრავლ.
h-u-wa	h-u-m-ā	h-u-m
h-i -ya	h-u-m-ā	h-u-nn-a
'a-n-t-a	'a-n-t-u-m-ā	'a-n-t-u-m
'a-n-t-i	'a-n-t-u-m-ā	'a-n-t-u-nn-a
'a-n-ā	–	na-ḥ-nu

თავკიდური h- გამოხატავს მესამე პირს.

სუფიქსური *n-* გვაქვს მეორე და პირველ პირში. ამასთანავე, იგი II პირის ფორმებში პირველი პირიდან უნდა იყოს გადასული. საბოლოოდ, *-nt-* თანხმოვანთა კომპლექსი ნაცვალსახელის პრეფიქსურ პოზიციაში მიუთითებს მეორე პირზე.¹ მხოლოდით რიცხვში III და II პირში სქესზე დამატებით მიუთითებენ ბოლოკიდური ხმოვნები ან სუსტი თანხმოვნები, რომლებიც აპირისპირებენ სხვადასხვა სქესის ნაცვალსახელებს. მეორე პირში ესაა ხმოვნები *-a* (მამრ.) და *-i* (მდედრ.), მესამე პირში – *w* (მამრ.) და *y* (მდედრ.). შეიმჩნევა კავშირი *i – y* მდედრობითი, *a – w* მამრობითი.²

რაც შეეხება თავკიდურ ა) მორფ. *n-*სა და ბ) 'a- პრეფიქსს მეორე და პირველი პირის ფორმებში ('*anta*, '*anti*, '*anā* და სხვ.):

ა) სუფიქსური მორფი *n-* უნდა იყოს სიმრავლის გამომხატველი სო-ნორი, რომელიც საერთოა მეორე და პირველი პირის ფორმებისთვის. ამათგან ამოსავალი უნდა იყოს პირველი პირის ფორმა, რომელშიც ეს შემადგენელი გაჩნდა, როგორც ერთზე მეტის მარკერი.³ I პირის მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელში *nahnu* გვაქვს სიმრავლის ორმაგი მარკირება: ორი *n*. ამის ახსნა შესაძლებელია ისე, რომ მოცემულმა მარკერმა დაკარგა სიმრავლის გადმოცემის ფუნქცია (მით უფრო, პრეფიქსურ პოზიციაში), რის გამოც საკუთრივ სიმრავლის გამოსახატად ნაცვალსახელმა დაირთო მეორე მარკერი, რომელიც, პრაქტიკულად, სიმრავლის გამომხატველი იგივე მორფია. იმის დასტურად, რომ სიმრავლის გადმოსაცემად I პირის მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელში ერთი *n* მარკერიც კმარა, შეიძლება მოვიტანოთ დიალექტური ფორმები *ehna/iḥna* და მსგავსი ტიპისა, სადაც ჩანს ერთი (და არა ორი) *n*. ხოლო იმის დასტურად, რომ არაბულში მორფმა *n* შეიძლება ნეიტრალიზდეს და დაკარგოს სიმრავლის გადმოცემის ფუნქცია ზოგიერთი ფორმისთვის, ასევე დიალექტური მაგალითის მოტანა შეიძლება ზემოეგვიპტის მეტყველებიდან, სადაც გვაქვს *naf'alu* (< *naf'alū*) ტიპის ფორმები, რომლებშიც თავკიდურმა *n-*მ დაკარგა სიმრავლის გადმოცემის უნარი, რის გამოც ზმნა დაირთავს სიმრავლის დამატებით მარკერს ბოლოკიდური გრძელი ხმოვნის სახით.

¹ მეორე და პირველი პირის ერთი და იმავე თანხმოვნითი ნიშნით გამოსატყვევა გვაქვს ზმნაშიც: *katabta*, *katabti*, *katabtu*, სადაც *-t* ერთნაირად გადმოსცემს, როგორც მეორე, ასევე პირველ პირს (განასხვავებას ქმნიან ბოლოკიდური ხმოვნები).

² არაბულში ერთმანეთთან კავშირშია *y* და *i*, და, მეორე მხრივ – *a*, *u* და *w*. შდრ, ერთი მხრივ, ცარიელი ზმნები: $R_2=y - bā'a$, $yabi'u$ يبي , მაგრამ $R_2=w - qāma$ قام, $yaqūmu$ يقوم; $nāma$ نام, $yanāmu$ ينام; $aseve R_3=y - mašā$ مشى, $yamšī$ يمشي, მაგრამ $R_3=w namā$ ناما, $yanmū$ ينامو. ასე რომ, სრულიად ლოგიკური ჩანს, რომ სქესის გამოხატვისთვის ერთმანეთთანაა დაპირისპირებული *w*, *a* ბგერები (მამრობითი) და *y*, *i* ბგერები (მდედრობითი), რადგან *w* და *a* არაბულში ისევე ასოცირდება ერთმანეთთან, როგორც *y* და *i*.

³ შედარებისთვის, არაბულში მიღებულია, როდესაც ადამიანი თავის თავზე საუბრობს მრავლობითის ფორმებით.

მესამე პირთან შინაარსობრივად დაპირისპირებულია I და II პირის ფორმები: ერთი მხრივ, მოსაუბრე და საუბრის მიმართვის ობიექტი, ე.ი. საუბარში უშუალოდ ჩართული პირები, და – მეორე მხრივ – პირი, რომელიც საუბრისგან დისტანცირებულია (პირობითად). ამიტომ, შეიძლება ვიფიქროთ, რომ I პირიდან II პირის ფორმებში გადავიდა სუფიქსური მორფი -n-, სადაც საკუთრივ II პირის დიფერენცირებისთვის გვაქვს დამატებითი მორფი t; nt კომპლექსი პირის ნაცვალსახელებში იქცა მეორე პირის ნიშნად.

ბ) რაც შეეხება თავკიდურ 'a-ს. თუ გავითვალისწინებდით მხოლოდ სინქრონიულ მონაცემებს, შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ მას ნაცვალსახელებში აქვს მხოლოდ ის ფუნქცია, რომ თავიდან ირიდებს სიტყვის თავში ორი თანხმოვნის თავმოყრას.¹ რაც შეეხება მხოლოდითი რიცხვის პირველი პირის ნაცვალსახელის 'a-ს, იგი II პირის ფორმათა ანალიზით შეიძლება იყოს გაჩენილი. ზოგიერთ არაბულ დიალექტში მხოლოდითი რიცხვის პირველი პირის ფორმაში (სადაც არაა სიტყვის თავში ორი თანხმოვნის თავმოყრა) ეს 'a- არ ჩანს, მაგ., მარიუტის სანაპიროს ბედუინთა მეტყველებაში "მე" nā² (შდრ ნაცვალსახელურ სუფიქსს მრავლობით რიცხვში). ბ. გრანდე ამ თავკიდური 'a-ს წარმოშობასთან დაკავშირებით თვლის, რომ ეს არის ერთიანი 'an მორფი, რომელსაც, ერთი მხრივ, ხედავს ნანილაკებში 'inna ئا, 'anna ئا , 'an ئا და, იქვე, მოჰყავს რა საილუსტრაციო მაგალითად ძვ. ებრაული hinnē "აი", წერს: "შესაძლებელია, რომ 'an ئا უკავშირდება რომელსამე ჩვენებით ნანილაკს, რომლის კვალი ჩანს სხვა სემიტურ ენებში".³

ნანილობრივ რომ განვავითაროთ ბ. გრანდეს თეზისი და ნანილობრივ უარყოთ იგი, შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს თავკიდური 'a- მომდინარეობს ჩვენებით ნანილაკ ha < hā ჰ-დან, რომელიც დღემდე ფუნქციონირებს არაბულშიც; სალიტერატურო ენაში ფორმით hā: hā huwa "აი, ის", ხოლო დიალექტებში ფორმით a: ahu „აი, ის“. თავკიდური h-ს ჩავარდნა ადვილადაა მოსალოდნელი, თუ გავითვალისწინებთ ამ თანხმოვნის ამორფულ ხასიათს არაბულსა და სემიტურში. ხოლო შემადგენელი -n-, საფიქრებელია, რომ III პირთან დაპირისპირებული II და I პირის გამომხატველი უნდა იყოს.

საბოლოოდ, პირის ნაცვალსახელებში, ნეიტრალიზებული მორფი 'a- შემორჩა თანხმოვანთა თავმოყრის ამრიდის ფუნქციით.

ბოლოკიდური -m, -n ან სუფიქსური გრძელი ხმოვანი გამომხატავს ერთზე მეტს; ამათგან: -m, -n არის მრავლობითი რიცხვის ნიშანი; -ū ასევე არის მრავლობითი რიცხვის ნიშანი; სუფიქსური -ā არის ორობი-

¹ არაბული ხშირად მიმართავს თავკიდურ ხმოვან სიტყვის დასაწყისში CC-კომპლექსის განტვირთვისთვის: ზმნის ბრძანებითში, ნასესხობებში და სხვ.

² 'Abd 'al-'Azīz Maṭar, *lahjat' l-badw' fi s-sāhil' š-šimālīyy' lijumhūrīyyat' Miṣr' l-'arabīyya'* (al-Qāhira, 1981), 136.

³ Б. М. Гранде, *Курс арабской Грамматики в сравнительно-историческом освещении* (Москва, 1962), 387.

თი რიცხვის ნიშანი. საბოლოო ჯამში, ყველა მათგანი არის სიმრავლის – ერთზე მეტობის – აღმნიშვნელი.

მრავლობით რიცხვში III და II პირში სქესის მიხედვით ოპოზიციას ქმნის სონორთა გადათამაშება: -m გამოხატავს სიმრავლეს მამრობითი სქესისთვის, ხოლო -n სიმრავლეს მდედრობითი სქესისთვის. მოცემულ კონტექსტში არ აქვს მნიშვნელობა რიცხვის სუფიქსურ ნიშანთა გემინაციას (იგულისხმება მრავლობითი რიცხვის მდედრობითი სქესის ფორმებში -nn- სუფიქსები). საქმე ისაა, რომ არაბულის ზოგიერთ ფორმაში ეს გემინაცია სულაც არ ჩანს: მაგ., მარიუტის სანაპიროს ბედუინურ მეტყველებაში გვაქვს III პირის მდედრობითისთვის hin, ხოლო II პირის მდედრობითისთვის intan ფორმა – ორსავე შემთხვევაში გემინაციის გარეშე. მეორე მხრივ, III პირის მამრობითი სქესის მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელში hum, სადაც სალიტერატურო ფორმაში არ გვაქვს სონორის გემინაცია, გემინტი ჩნდება მარიუტის ბედუინთა მეტყველებაში: humm,¹ კაიროს მეტყველებაში: humma და სხვ. ზემოთქმული მიუთითებს, რომ ამ კონკრეტულ კონტექსტში გემინაციას არ აქვს მნიშვნელოვანი ფუნქციური დატვირთვა და იგი (ეს გემინაცია) შეიძლება მხოლოდ სონორთა ფონეტიკურ ვარიანტულურობას მივანეროთ. სხვათა შორის, ასეთივე უფუნქციო გემინაცია შეიძლება გვქონდეს huwa და hiya ნაცვალსახელებთანაც, მაგ., კაიროულ მეტყველებაში ისინი უღერენ, როგორც huwwa და heyya, სადაც გემინირდება სუსტი თანხმოვნები w და y.

მრავლობითისგან განსხვავებით, ორობითი რიცხვის ნაცვალსახელები სქესს ვერ განარჩევენ სალიტერატურო ენაშიც კი, ხოლო არაბულის სხვა ფორმებში ორობითი რიცხვი მათ საერთოდ არ გააჩნიათ. ორობითი რიცხვის III პირის ნაცვალსახელი humā < მრავლობითი რიცხვის მამრობითი სქესის hum + -ā; ხოლო ორობითი რიცხვის II პირის ნაცვალსახელი 'antumā < მრავლობითი რიცხვის მამრობითი სქესის 'antum + -ā; ორსავე შემთხვევაში ბოლოკიდური -ā ერთზე მეტის აღმნიშვნელი სუფიქსია.

ჩანს, რომ მრავლობითი რიცხვის ნაცვალსახელები მომდინარეობენ მხოლოდობითის ფორმებისგან:

III პირში მხოლოდობითი რიცხვი, მამრობითი სქესი huwa > მრავლ. რ. მამრ. სქ. hum; მდედრობით სქესში – hiya > hunna. ყველა შემთხვევაში საერთოა III პირის ნიშანი h-.

II პირში, მხოლოდობითი რიცხვი, მამრობითი სქესი, 'anta > მრავლ. რ. მამრ. სქ. 'antum; მდედრობით სქესში – 'anti > 'antunna. ყველა შემთხვევაში საერთოა II პირის ნიშანია -nt-.

როგორც ითქვა, I პირში მხოლოდობითი რიცხვი 'anā > მრავლ. რ. naḥnu, შენარჩუნებულია I პირის ნიშანი n. მეორე nūn-ი ჩაითვლება სიმრავლის ნიშნად (მდრ. მდედრ. მრ. ფორმები).

¹ 'Abd 'al-'Azīz Maṭar, *lahjat' l-badw'* ...,138.

ს ა ბ ო ლ ო ო დ, ფორმალური ანალიზი ცხადყოფს, რომ პირის ნაცვალსახელებსა და ნაცვალსახელურ აფიქსებში მხოლობითის ფორმები საფუძველს ქმნიან მრავლობითის ფორმებისთვის, და უკვე ისინი – საფუძველს ქმნიან ორობითის ფორმებისთვის; მაგ., huwa > hum > humā და მისთ.

სხვა სიტყვებით: მხოლ. > მრავლ. > ორ. და არა ასე: მხოლ. > ორ. > მრავლ.

2. ბოლოკიდური ქარბი mīm-ის შესახებ

ეგვიპტის არაბულ დიალექტში (ზემოეგვიპტურის ზოგიერთ კილოკავში) ზმნის პერფექტივში, მრავლობითი რიცხვის მესამე პირის მამრობითი სქესის ფორმებში დასტურდება ბოლოკიდური -m: იგულისხმება ფორმა fa'al-u-m ნაცვლად ფორმისა fa'al-ū/u, რომლის ფუნქცია და წარმოშობა ინტერესს იწვევს. XX საუკუნის 50-იან წლებში შარბატოვმა ეს -m ჩათვალა ნაშთად ძველი სემიტური მიმაცისა, რომელმაც არაბულში ნუნაცია მოგვცა.² შარბატოვის ეს მოსაზრება გაკრიტიკდა, რადგან მიმაცია, როგორც ნუნაცია, სემიტურ ენებში სახელისთვისაა დამახასიათებელი, და მისი კვალის აღმოჩენა ზმნაში საეჭვოდ იქნა მიჩნეული.³ სხვა მკვლევრები ან საერთოდ თავს იკავებენ ამ m-ზე საუბრისგან,⁴ ან მისი არსებობის ფაქტის კონსტატირებით შემოიფარგლებიან, რაიმე კვალიფიკაციის მიცემის გარეშე.⁵

არაბულში სონორები m-n-l ავლენენ ფაკულტატიური ურთიერთსუბსტიტუციის ტენდენციას.⁶ მაგ., ეგვიპტელისთვის ganb ~ gamb „გვერდი“, gurnāl ~ gurnān „უურნალი“ და მისთ. პარალელური ფორმებია, ბგერათჩანაცვლებას არ გააჩნია დისტინქტური ფუნქცია.

მეორე მხრივ, არაბულ ორთოეპიაში, და ეს ეხება არაბულის ყველა ფორმას (სალიტერატუროსა და დიალექტებს), ნორმაა ბოლოკიდური გრძელი ხმოვნის დამოკლება: 'anā („მე“) წარმოითქმის, როგორც āna (მახვილთ ბოლოდან მეორე ხმოვანზე, ხოლო ბოლოკიდური ხმოვანი

¹ სხვათა შორის, ზოგჯერ – იმპერფექტივშიც.

² Г. Ш. Шарбатов, *Лексико-грамматическая характеристика египетского диалекта*, автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук (Москва, 1955), 10.

³ ა. ჟორდანია, *აფრიკის არამალრიბული ტიპის აღმოსავლეთ არაბული დიალექტების შეპირისპირებითი ანალიზი (ეგვიპტის, ჩადის, სუდანის დიალექტები)*, დისერტაცია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად (თბილისი, 1999), 158.

⁴ Abdelghany A. Khalafallah, *A Descriptive Grammar of Sa'idi Egyptian Colloquial Arabic* (The Hague, Paris, 1969); Madiha Doss, *Le dialecte Sa'idi de la région de Menya* (Paris, 1981).

⁵ იხ., მაგ., O. Jastrow, *Die Structure des Arabischen: Grundriss der Arabischen Philologie*, Band I (Wiesbaden, 1982), 137; J. S. Willmore, *The Spoken Arabic of Egypt* (London, 1905), 116.

⁶ ზოგჯერ r ასევე მონაწილებს ასეთ სუბსტიტუციაში.

მოკლდება და უმახვილოა); იგივე ხდება ფორმებში fa'al-ū > ორთოე-პიაში fa'al-u, ან fa'alnā > ორთოეპიაში fa'alna და ა.შ. და ა.შ.¹ მაშასადამე, ზმნურ ფორმაში fa'al-ū ბოლოკიდური ხმოვანი დამოკლდა, ისევე, როგორც ხდება ზოგადად სიტყვის ბოლო პოზიციაში. ამის შემდგომ, ზმნის უღლება პერფექტივში ჩვენთვის საინტერესო კილოკავებში ნარმოდგენილი იქნებოდა ასეთი სახით:

III. h-u – m fa'al – u < fa'al – ū

II. en-t-u-m fa'al-t-um

I. eḥ – na fa'al – na < fa'al – nā

ბოლოკიდური გრძელი ხმოვანი დამოკლდა I და III პირის ფორმებში; ამათგან I პირის ფორმაში ბოლოკიდური ხმოვნის დამოკლების შემდეგ მრავლობითის მარკირებისთვის რჩება -n, რომელიც გრძელი ხმოვნის გარეშეც გადმოსცემს ბევრის გაგებას. მაგრამ III პირის ფორმაში იყო მრავლობითის ერთადერთი მარკერი, გამოხატული გრძელი ხმოვნით, რომელიც დამოკლდა. შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ეს დამოკლებული ხმოვანი არ იქნა აღქმული მრავლობითის „საკმარის“ მარკერად. შედეგად, საჭირო გახდა fa'alu ფორმაში სიმრავლის გამოხატველი დამატებითი ნიშნის მოტანა. ყველაზე ბუნებრივი ასეთი მარკერის პოზიციაზე იქნებოდა -m მრავლობითის გადმოცემის ცხადი ფუნქციით, და, ამავდროულად – ანალოგიით hum, entum, fa'altum და მისთ. ფორმებისა, რომლებშიც მრავლობითის ნიშანი არის სწორედ -m.

ს ა ბ ო ლ ო ო დ, ბოლოკიდური mīm-ი საძიებელ ფორმაში – ესაა მრავლობითის მარკერი.²

შედეგად, მივიღეთ უღლების ასეთი ვარიანტი:

III. fa'al – u m

II. fa'al-t – u m

I. fa'al – n a

III პირის ფორმაში -m-ს გაჩენამდე, უღლების სისტემა არ იყო უნიფიცირებული: ერთი და იმავე კატეგორიის – მრავლობითი რიცხვის –

¹ მართალია, დიალექტებში ხანდახან ხდება, რომ ბოლოკიდური ხმოვანი მახვილიანი და გრძელია: *darabū*, *darasnā* და მისთ., მაგრამ აქ ჩვენ აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ასეთ შემთხვევებში საქმე გვაქვს სხვა მოვლენასთან: ასეთი ბოლოკიდური და მახვილიანი ხმოვანი სინამდვილეში არაა სიტყვის ბოლო პოზიციაში, არამედ – მას მოსდევს ნაცვალსახე-ლური სუფიქსი, რომლის არტიკულირება ხდება სწორედ ისე, რომ მახვილი მოდის მის წინა მარცვალზე, რომლის ხმოვანი ამავდროულად აქცენტირებულია დაგრძელებითაც; თუ ხმოვანი მართლაც სიტყვის ბოლო პოზიციაშია, ის აუცილებლად დამოკლდება: შდრ *dārabu* „სცემეს“, მაგრამ *darabū* „სცემეს მას“ (< *darabūhu*); *darāsna* „ვისწავლეთ“, მაგრამ *darasnā* „ვისწავლეთ ის“ (< *darasnāhu*).

² სხვათა შორის, ბოლოკიდური -m, როგორც მრავლობითის ნიშანი, ცნობილია სხვა არაბულ დიალექტებშიც, მაგ., კაშკა-დარიის არაბულში. იხ. გ. ჩიქოვანი, *შუა აზიის არაბული დიალექტები, კაშკადარიული დიალექტი, ფონოლოგია, გრამატიკა, ლექსიკა* (თბილისი, 2002), 89.

გადმოსაცემად გვექონდა სხვადასხვა შემადგენლობის ნიშნები: -V/-Ṽ, -VC, -CṼ. ბოლოკიდური -m-ს გაჩენის შემდეგ უნიფიცირების საკმაოდ მაღალი ხარისხი გვაქვს: მრავლობითის ნიშნები წარმოდგენილია სონორით m/n (რაც მოცემულ შემთხვევაში, როგორც გვახსოვს, პრინციპულად ერთი და იგივეა), რომელსაც ახლავს მოკლე ხმოვნები (რომლებსაც მოცემულ შემთხვევაში მეორეხარისხოვანი ფუნქცია აქვთ).

როგორც ზემოთ აღინიშნა, შარბატოვი თვლიდა, რომ fa'al-um ფორმაში ბოლოკიდური mīm-ი ძველი სემიტური მიმაციის ნაშთია. ზემოთ წარმოდგენილია ჩვენი მსჯელობა ამავე mīm-ის მრავლობითის აღმნიშვნელი ფუნქციის შესახებ. შესაძლებელია თუ არა ამ ორი ვარაუდის თანხვედრა?

არაბულ ტრადიციაში გარეგანი ფლექსიის ნიშნების დიფერენცირება ხშირად არ ხდებოდა/არ ხდება სიტყვის მორფოლოგიური კუთვნილების მიხედვით: -u დაბოლოებიანი ფორმა არის ar-raf^u, ხოლო ამ ფორმაში მდგარი სიტყვა არის marfū^{um}, სულერთია, არის ეს სახელის ნომინატივი და სახელი ნომინატივში, თუ ზმნის მოქმედებით გვარი და ზმნა მოქმედებით გვარში; ამავე ლოგიკით, -a დაბოლოებიანი ფორმა არის an-naṣḥ^a, სულერთია, არის ეს სახელის აკუზატივი, თუ ზმნის კავშირებითი კილო, და ა.შ.¹ ამგვარ მიდგომას არაბული ენის სტრუქტურის სიღრმისეული ცოდნა განაპირობებდა. მართლაც, არაბულში ზოგჯერ ისე ეხლართება ერთმანეთს სახელისა და ზმნისთვის დამახასიათებელი მორფები, რომ ძნელია მათი ცალსახა გაცალკევება ერთმანეთისგან. ზემოთ ვნახეთ ისიც, რომ მეტყველების სხვადასხვა ნაწილისთვის მრავლობითის მარკერი შეიძლება იყოს/არის ერთი და იგივე.

ახლა შევდაროთ ერთმანეთს ასეთი წყვილები:

მხოლობითი რიცხვი		მრავლობითი რიცხვი
mu'allimun	„მასწავლებელი (კაცი)“	mu'allimūn
muwaḍḍafun	„მოხელე (კაცი)“	muwaḍḍafūn
mu'allimatun	„მასწავლებელი (ქალი)“	mu'allimātun
muwaḍḍafatun	„მოხელე (ქალი)“	muwaḍḍafātun,

და მისთ.

მხოლობითისა და მრავლობითის ფორმები ერთმანეთისგან განსხვავდება მხოლოდ სუფიქსური გრძელი ხმოვნით (რომელიც, როგორც ვახსენეთ, არის მრავლობითის ერთ-ერთი მარკერი): მამრობითი სქესის შემთხვევაში ესაა -ū, მდედრობითის შემთხვევაში – -ā.

ახლა ერთმანეთს შევადაროთ ასეთი წყვილები:

mu'allimun – mu'allimūn, muwaḍḍafun – muwaḍḍafūn, და მისთ.

მრავლობითის ფორმებში ბოლოკიდური -n არის მრავლობითის ნიშანი (გრძელ ხმოვანთან ერთად), ხოლო მხოლობითის ფორმებში – ბოლოკიდური -n არის ნუნაცია. შეიძლება თუ არა ჩავთვალოთ, რომ

¹ იხ., მაგ., Fathī Buyūmī Ḥamūda, *al-mawrid^u fi n-naḥwⁱ wa-ṣ-ṣarafⁱ*, al-juz^u I-awwalⁱ (1985), 107; 'Aḥmad Qabbīš, *'al-kāmilⁱ fi n-naḥwⁱ wa-ṣ-ṣarafⁱ wa-l-'irābⁱ* (n.d.), 6-7.

მრავლობითის -n, პრინციპული პოზიციებიდან, იმავე ნარმოშობისაა, რაც მხოლობითის ნუნაცის -n? ასეთი ვარაუდი შეიძლება გაკრიტიკდეს იმ მოსაზრებით, რომ მრავლობითის -n უცვლელად რჩება როგორც status absolutus-ში, ასევე status determinatus-შიც. მაგრამ აქ უნდა გავიხსენოთ, რომ status absolutus-ის ჩამოყალიბებისა და მასთან ნუნაცის მიბმის პროცესი გარკვეულ ეტაპებს მოიცავდა.¹ არ იქნება ზედმეტი, მოვიხმოთ ძველი იემენური მეტყველების მონაცემიც, რომ მორფოლოგიურად განსაზღვრულ სახელს ამავდროულად ნუნაციაც ერთვოდა: mani m-qā'imun² („ვინ დგას, ვინაა მდგარი“). მეორე მხრივ, status determinatus-ს შეიძლება უპირისპირდებოდეს status absolutus-ი მარკირებული ნულოვანი ნიშნით: mu'allim-Ø — al-mu'allim.

სხვა სიტყვებით, სახელის განუსაზღვრელობის მარკირებისთვის არაბულის ყველა ფორმაში ნუნაცია არ იყო/არ არის აუცილებელი. თავის მხრივ, ნათქვამი იმასაც ნიშნავს, რომ ნუნაცია (როგორც მიმაციაც) არის ატრიბუტი, რომელიც არააუცილებლად მხოლოდ (განუსაზღვრელ) სახელებს აღნიშნავს.

რამდენადაც არაბულში (და, ზოგადად, სემიტურში) ერთი და იგივე მარკერი შეიძლება ერთვოდეს სახელსაც და ზმნასაც, იმის ვარაუდიც შესაძლებელია, რომ fa'alum ფორმაში შარბატოვისეულ პოსტულატს სემიტური მიმაციის კვალის შესახებ სრულიად ობიექტური საფუძველი აქვს.³

ს ა ბ ო ლ ო დ, შეიძლება დავასკვნათ, რომ მრავლობითის გამომხატველი ბოლოკიდური -m ეგვიპტურ ზმნაში არის იგივე, რაც მრავლობითის გამომხატველი ბოლოკიდური -m სახელებში, მაგრამ, მეორე მხრივ ის ასევე შეიძლება ჩაითვალოს სემიტურ მიმაციად/ნუნაციად, რომელიც სემიტური ენების ზოგ ფორმაში გაუქმდა, ზოგში კი დღემდე ფუნქციონირებს (al-fuṣḥā), თუნდაც რომ რედუცირებული სახით (სტადარტ არაბული, არაბული დიალექტები).

¹ ამასთან დაკავშირებით, იხ., მაგ., ალ. ლეკიაშვილი, *ბრუნვათა სისტემა სემიტურ ენებში* (თბილისი, 1970), 28-29, 33; Б. М. Гранде, *Курс арабской Грамматики в сравнительно-историческом освещении* (Москва, 1962), 320-321.

² იხ. K. Versteegh, *The Arabic Language* (New York, 1997), 39-41; Muhammad al-Sharkawi, Pre-Islamic Arabic, *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*, v. III (Brill, 2008), 693.

³ შდრ. ალ. ლეკიაშვილი, *ბრუნვათა სისტემა სემიტურ ენებში*, 34: „მიმაცია/ნუნაციასთან ხშირად აიგივებენ ორობითისა და მრავლობითის -na/i, -m დაბოლოებებს“. ასევე, შდრ ალ. ლეკიაშვილი, *არაბული ენა*, I (თბილისი, 1977), 167: "-ni, -na უნდა ჩაითვალოს დამოუკიდებელი სახელის ორობითის და მრავლობითის ელემენტად და არა განუსაზღვრელი სტატუსის მაჩვენებლად“.